

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ
ОСВІТЬОГО ПРОСТОРУPROFESSIONAL EDUCATION IN TIMES OF EDUCATIONAL SPACE
DIGITAL TRANSFORMATION

У статті проаналізовано цифровізацію сучасної професійної освіти. Її актуальність визначається роллю освіти у житті сучасного суспільства, що орієнтується на принципи та цінності постіндустріальної епохи. Висвітлено досвід фундаменталізації професійної освіти й порівняння з відповідними тенденціями сучасного освітнього процесу. З точки зору методики, цифровізація системи професійної освіти спирається на нові освітні стандарти, використовуючи компетентнісний підхід. Аналізується зміст компетентності системи освіти, відмінні особливості її формування в професійній освіті. Особливу увагу приділено дослідженню концептуальних основ компетентнісного підходу, результатів його поширення в українському освітньому просторі та його співвідношенню з вимогами цифровізації, що стосуються сфери освіти та навчання. Аналізується зміст компетентності системи освіти, відмінні особливості її формування в професійній освіті. Розглянуто проблеми перехідного періоду від фундаментальної до компетентнісної освіти у закладах професійної освіти.

У роботі також охарактеризовано основні види цифрового навчання, його визнання, акцентовано увагу на деяких труднощах використання цифрових платформ в освітньому процесі. Визначено практико-орієнтований характер цифрових технологій. Аргументовано їх використання для фундаментальної підготовки. Методологічною основою дослідження послужило філософське положення про переваги. У висновках наголошується, що цифровий простір є продуктивним для реалізації компетентно-зорієнтованого підходу у навчанні та використанні сучасних цифрових технологій, проте цифрові технології знаходяться в стадії бурхливого розвитку. Їх потенціал в рамках фундаментальної підготовки поки ще недостатньо розкритий.

В процесі роботи використовувалися загальнонаукові методи: аналіз, синтез, індукція, дедукція, порівняння, аналогія.

Ключові слова: фундаментальна освіта, компетентнісний підхід, цифровий освітній простір, цифрові технології навчання.

The article analyzes the digitization of modern professional education. Its relevance is determined by the role of education in the life of modern society, which is based on the principles and values of the post-industrial era. The experience of fundamentalization of professional education and comparison with the relevant trends of the modern educational process are highlighted.

From the point of view of methodology, the digitalization of the professional education system is based on new educational standards, using a competency-based approach.

The content of the competence of the education system, distinctive features of its formation in professional education are analyzed. Special attention is paid to the study of the conceptual foundations of the competence approach, the results of its spread in the Ukrainian educational space, and its correlation with the requirements of digitalization related to the sphere of education and training.

The content of the competence of the education system, distinctive features of its formation in professional education are analyzed. The problems of the transition period from fundamental to competence education in vocational education institutions are considered.

The article also addresses the main types of digital learning, its recognition, focuses on some difficulties of using digital platforms in the educational process. Thus, the practice-oriented nature of digital technologies is defined. Their use for fundamental training is substantiated. The methodological basis of the study was the philosophical statement on advantages. The conclusions emphasize that the digital space is productive for the implementation of a competence-oriented approach in learning and using modern digital technologies, but digital technologies are in a stage of rapid development. Their potential within the framework of fundamental training has not yet been sufficiently revealed.

In the course of research the following general scientific methods were used: analysis, synthesis, induction, deduction, comparison, analogy.

Key words: fundamental education, competence approach, digital educational space, digital learning techniques.

УДК 37.147

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/59.21>

Бахтіярова Х.Ш.,

канд. пед. наук, доцент,
професор кафедри філософії
та педагогіки
Національного транспортного
університету

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Визначальним фактором підвищення показників сталого розвитку суспільства є якість підготовки майбутніх фахівців в закладах професійної освіти. В цих умовах основними цілями підготовки здобувачів освіти є: застосування фундаментальних основ компетентнісно-зорієнтованої освіти, використання форм і методів, характерних для європейських систем підготовки кваліфікованих робітників, зростання ролі цифровізації у структурі професіоналізму викладача. У контексті цілей підготовки аналізується зміст компетентності

системи професійної освіти, специфіка її впровадження в український освітній простір. Охарактеризовано проблеми перехідного періоду від фундаментальної до компетентнісної освіти підготовки майбутніх фахівців у закладах професійної освіти, що забезпечується зусиллями педагогічних працівників, здатних творити, перетворювати, взаємодіяти зі світом, забезпечувати конкурентоздатність й конкурентоспроможність українських фахівців галузі професійної освіти. Разом з цим, аналіз сучасних наукових джерел засвідчує, що питома вага досліджень, пов'язаних із різними

аспектами впровадження інноваційної (фундаментальної, компетентнісної) освіти пов'язується в першу чергу з цифровізацією освіти і, як наслідок, розвитком цифрової компетентності, цифрової культури педагогічних працівників закладів професійної освіти. Однак, стверджувати, що всі проблеми в цьому напрямку вже вирішені, було б передчасною.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Провідні зарубіжні та вітчизняні заклади освіти в рамках компетентнісної парадигми навчання поряд з формуванням фундаментальних знань, навичок та умінь в освітні стандарти включають компетентності в сфері цифрової культури. Проте розробка і створення програмного забезпечення цифровізації освіти гальмується за рахунок недостатності теоретичного обґрунтування методологічних підходів до розвитку цифрової освіти, технічного оснащення аудиторій та навчальних лабораторій, наявного комп'ютерного обладнання, а також підготовлених фахівців, здатних представити навчальний матеріал у вигляді інноваційного, інтерактивного навчання. Разом з цим важко не погодиться, що реалізувати себе у професійному та особистому житті сьогодні неможливо без сформованої власної цифрової компетентності.

Цифрова компетентність у своїй основі має знаннєвий та дієвий компоненти. Отже, цифровий простір є продуктивним компетентнісним підходом. Однак не можна подавати це категорично. Цифрові технології знаходяться в стадії бурхливого розвитку. Їх потенціал в рамках фундаментальної підготовки поки ще не розкритий.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на яких спирається автор. Теоретико-методологічні засади професійної освіти у вітчизняній науці розглядали І. Бендера, Н. Брюханова, Є. Громов, С. Гура, С. Демченко, І. Каньковський, О. Коваленко, М. Лазарєв, В. Лобунець, О. Макаренко, Н. Ничкало, В. Радкевич та інші.

В різні часи, різні аспекти проблеми фундаменталізації вищої освіти, зокрема професійної розглядалися в працях відомих вітчизняних дослідників і С. Гончаренко, Д. Тхоржевського, С. Артюх, О. Дубенчук, І. Ткаченко, Н. Бідюк, Б. Камінського, С. Клепко, І. Козловської, Е. Лузик, Л. Пуховська, С. Романової, С. Сисоєвої та інші.

Дослідження тих чи інших аспектів професійної компетентності висвітлено в наукових працях відомих учених, зокрема: у працях М. Артюшиної, Л. Бурлачука, І. Зязюна, Л. Одинець, Г. Романової, В. Семіченко, А. Хуторського та інші.

Проблеми інформатизації освіти розкрито в працях О. Алексєєва, О. Базелюка, А. Гуржія, Т. Коваль, О. Колгатіна, А. Коломієць, В. Кременя,

В. Кухаренка, М. Лещенко, В. Олійника, В. Осадчого, Л. Панченко, Є. Полат, І. Роберт, С. Семерікова, О. Співаковського, О. Спіріна, Ю. Триуса, С. Яшанова та інші.

Мета статті у дослідженні фундаментальних основ компетентнісного підходу, результатів його поширення в професійній освіті у рамках впровадження «цифровізації» в сучасну освіту та оновлених понять підходів, пов'язаних з упровадженням інформаційних та комунікаційних технологій навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Поява в останні десятиріччя компетентнісного підходу в професійній освіті та навчанні пов'язано зі змінами пріоритетів у системі освіти та поступовим її переходом з позиції фундаментальності на основи компетентнісного та компетентнісно-зорієнтованого підходу (табл. 1).

Не зважаючи на розбіжності мети, змісту, інструментарію та результатів навчання фундаментальний і компетентнісний підходи були спрямовані на інноваційний розвиток освіти, перехід від «суб'єктно-об'єктної» до «суб'єктно-суб'єктної» парадигми навчальної діяльності.

До основних ознак фундаменталізації знання і освіти можна віднести спрямованість на забезпечення цілісного сприйняття наукової картини світу, розкриття суті фактів і явищ зі сфери професії і спеціальності, здатності до синтезу зі знаннями з інших сфер (міждисциплінарні знання), високого рівня універсальності, який сприяє розумінню й поясненню суті та взаємозв'язку явищ з різних сфер науки і практики, націленості на інтелектуальний розвиток особистості.

Фундаменталізація у термінах експертів «Римського клубу» означає необхідність переходу від «підтримуючої» до «випереджальної» інноваційної освіти. Перехід до нових моделей професійного розвитку потребував перебудови наявної системи професійної підготовки здобувачів освіти, передусім за рахунок запровадження інноваційно-зорієнтованого підходу та використання сучасних технологій навчання.

Це було вимогою часу та зумовлено деякими обставинами: широтою змісту та інтегративністю понять «фундаменталізм», «професіоналізм», «кваліфікація», «професійні здібності» та інше; узагальнювальним потенціалом понять «компетентність», «педагогічні технології» порівняно зі задекларованими в освітніх стандартах термінами «знання», «уміння», «навички» (компетентності).

Компетентнісний підхід підготовки здобувачів освіти уже близько 20-ти років використовується у різних країнах світу: США, Канаді, країнах ЄС, Новій Зеландії та інших.

Проблеми компетентнісно-зорієнтованої освіти розглядаються міжнародними

Порівняльна таблиця фундаментального та компетентнісного підходів в навчанні

Фундаментальний підхід		Компетентнісний підхід
Формування системи знань, навичок, умінь, наукова діяльність	Мета	Формування системи компетентностей, практична направленість процесу навчання
Фундаментальність	Принципи	Прагматичності, зв'язок з роботодавцем
Багатопредметність	Відбір змісту	Міждисциплінарність
Лінійна, послідовна	Організація освітнього процесу	Модульна
Методи навчання (пояснювально-ілюстративний, частково-пошуковий, дослідницький)	Технологічність	Технології, навчальні (проектвана кейс-технологія, технологія ділової гри)
П'ятибальна	Система оцінювання	Рейтингова
Лідер	Роль викладача	Тьютор, консультант, фасилітатор
Об'єкт	Роль здобувача освіти	Суб'єкт

організаціями – ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, Радою Європи, Організацією європейського співробітництва та розвитку, Міжнародним департаментом стандартів, які узагальнили доробок педагогів з усього світу.

Відповідно до численних викликів, які поставали перед освітою Європи, були сформульовані п'ять ключових компетентностей «Молодого європейця» (що слугувало однією з перших спроб розробити компетентності з направленістю у законодавчому полі), серед яких виделені компетентності, що пов'язані зі зростанням інформатизації та цифровізації суспільства, яка передбачає оволодіння людиною технологіями, розуміння особливостей їх використання, сильних і слабких сторін, здатність критично оцінювати інформацію.

Оцінюючи останні тенденції еволюції сучасного суспільства можна стверджувати, що воно є інформаційним. Темпи, з якими світ переходить до цифрової економіки внаслідок кризи, спричиненої COVID-19, воєнною агресією росії проти України пояснюють, чому Європейська освітянська спільнота переймається цифровою трансформацією майбутніх фахівців, адже зарубіжні та вітчизняні заклади освіти в рамках компетентнісної парадигми поряд з формуванням загальної культури в освітні стандарти включають компетентності в сфері цифрової культури.

Так, у дослідженні «Цифрова компетентність на практиці: рамковий аналіз» («Digital Competence in Practice: An Analysis of Frameworks»), яке оприлюднила Європейська комісія [1], зазначено, що в Рекомендаціях Парламенту і Ради Європи [2] цифрова компетентність визнана однією з восьми ключових компетентностей для навчання впродовж життя Lifelong Learning (LLL) у країнах Європейського Союзу. Вона визначена як здатність упевнено, критично та творчо використовувати цифрові технології для досягнення цілей, що належать до роботи, зайнятості, навчання, дозвілля, участі в житті суспільства [1; 2]. Ця компетентність

розглядається як наскрізна, що сприяє досягненню інших компетентностей, які стосуються також сфери освіти та навчання, сприяють розвитку цифрової культури. Це, у свою чергу, потребує модернізації та розвитку системи професійної освіти у напрямку готовності адекватного використання можливостей технологічних новацій та формування актуальних професійно значущих якостей.

З приводу феномена цифрової культури та шляхів її розвитку в педагогів єдиної думки сьогодні не існує, але спільним для всіх є розуміння того, що цифрова компетентність як одна з ключових складників цифрової культури, є основою для професійного становлення майбутніх педагогів професійного навчання.

Цифрова компетентність майбутнього викладача включає: цифровізацію освіти, наявність нормативно-правових документів щодо стандартів і вимог, розроблення та впровадження критеріїв її розвитку, готовність забезпечити формування фундаментальних та практико-орієнтованих знань у майбутніх викладачів тощо. Крім базових цифрових компетентностей (підготовка текстових документів, порівняльних таблиць, презентацій, тестів тощо), майбутні викладачі здатні володіти інноваційними технологіями підготовки для впровадження таких моделей навчання, як адаптивне, синхронне й асинхронне, змішане, самостійно спрямоване, дистанційне, хмарне та мобільне навчання; система управління e-learning, система управління освітнім процесом, цифровий сторітелінг тощо. У такий спосіб цифрові технології активно впливають на освітній процес, оскільки змінюють традиційний алгоритм передачі знань і використання методів навчання.

Аналізуючи процес змін, що відбувається в останні роки в українській освіті, відзначимо, все більш помітний вихід від фундаментальності освітньої системи. Наразі усунення суперечності між необхідністю слідувати сучасним тенденціям

впровадження в процесі навчання інноваційних технологій і відсутність у більшості закладів освіти можливості оновлення сучасної матеріально-технічної бази та створення на цьому тлі єдиного цифрового освітнього простору сьогодні є першочерговим завданням.

З огляду на це, ми підтримуємо позицію, що цифрові технології навчання ефективні, але функціонально на сьогоднішній день, вони є допоміжним інструментом, компетентісно-зорієнтованого та практико-орієнтованого підходів у навчанні. У майбутньому, за умов створення якісних навчальних програм з віртуальною підтримкою та на основі принципу фундаментальності, цифрові технології посядуть в освітньому просторі належне місце, забезпечуючи «визначення професійно-орієнтованої теоретичної основи для спиралевидної схеми розвертання та моделювання базових навчальних елементів» [3]. Іншими словами, реалізації основоположного принципу фундаментальної підготовки, сформульованого академіком С. У. Гончаренком: «Фундаменталізація професійної освіти є нагальною вимогою часу, цивілізаційним викликом професійній освіті, на який треба відповідати. Фундаментальність знань випускників професійної освіти має органічно поєднуватися з першокласною професійною підготовкою, з високою професійною культурою» [4].

Висновки. Отже, цифровий простір є продуктивним для реалізації компетентно-зорієнтованого підходу у навчанні та використанні сучасних цифрових технологій. Проте, не можна стверджувати це категорично. Цифрові технології знаходяться на стадії бурхливого розвитку, їх потенціал

в рамках фундаментальної підготовки поки ще недостатньо розкритий.

До шляхів покращення ситуації можна віднести: вдосконалення вітчизняної нормативно-правової бази, пов'язаної з функціонуванням та професійною діяльністю у цифровому просторі, пошуку різноманітних підходів у процесі розвитку цифрових компетентностей педагогічних працівників закладів професійної освіти.

ПОДЯКИ

Результати, викладені у статті, було отримано в рамках міжнародного Erasmus+: KA2 CBHE проекту «New mechanisms of partnership-based governance and standardization of vocational teacher education in Ukraine (PAGOSTE)» (609536-EPP-1-2019-1-DE-EPPKA2-CBHE-SP)

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. European Union. Recommendation of the European Parliament and to the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning (2006/962/ EC). Official Journal of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32006H0962> (дата звернення 11.05.2023).
2. Ferrari A. Digital Competence in Practice: An Analysis of Frameworks. Luxembourg: Publications Office of the European Union. 2012. URL: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC68116?mode=full> (дата звернення 11.05.2023)
3. The Digital Competence Framework 2.0. URL: https://joint-research-centre.ec.europa.eu/digcomp/digcomp-framework_en (дата звернення 10.05.2023).
4. С. Гончаренко. Фундаменталізація професійної освіти – потреба часу *Професійно-технічна освіта*. 2005. № 1. С 5-7.